

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Dokumentų valdymo skyrius
2018 10 08*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA TUMELIAI PRIEŠ LIETUVĄ

(Petición Nr. 25545/14)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2018 m. sausio 9 d.

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Tumeliai prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininkės Ganna Yudkivska,
teisėjų Vincent A. De Gaetano,
Paulo Pinto de Albuquerque,
Faris Vehabović,
Egidijaus Kūrio,
Carlo Ranzoni,
Marko Bošnjak

ir *skyriaus kanclerės* Marialena Tsirli,
po svarstymo uždarame posėdyje 2017 m. gruodžio 5 d.
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo du Lietuvos piliečiai – Donatas Tumelis (toliau – pirmasis pareiškėjas) ir Renata Tumelienė (toliau – antroji pareiškėja), 2014 m. kovo 25 d. Teismui pateikę peticiją (Nr. 25545/14) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjams atstovavo Vilniuje praktikuojanti advokatė V. Žukienė. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė.

3. Pareiškėjai visų pirma teigė, kad nacionalinių teismų įpareigojimas nugriauti savo statinį apribojo jų nuosavybės teisę.

4. 2016 m. rugpjūčio 31 d. skundai dėl teisinio tikrumo principo, garantuojamo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, paisymo ir dėl teisės netrukdomai naudotis nuosavybe, nustatytos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje, perduoti Vyriausybei; likusi peticijos dalis pripažinta nepriimtina pagal Teismo reglamento 54 taisyklės 3 dalį.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjai gimė atitinkamai 1968 ir 1972 metais ir gyvena Vilniuje.

6. 2003 m. gegužės 28 d. L. G. pardavė pareiškėjams 0,4807 ha miško žemės. Pirkimo sutartyje žemė buvo įvardyta kaip miškas.

7. 2005 m. vasario mėn. žemės sklypui išduotas sklypo registracijos pažymėjimas. Jame žemė įvardyta kaip miškas, nustatytos specialios sklypo naudojimo sąlygos, konkrečiai nurodyta, kad naudojimuisi visu sklypu taikomi apribojimai ir kad sklype yra paviršinio vandens apsaugos zonos.

8. Nenurodytą dieną pirmasis pareiškėjas kreipėsi į Molėtų rajono apylinkės teismą prašydamas nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad 0,4807 ha sklype yra buvę statinių. 2005 m. rugsėjo 22 d. Molėtų rajono apylinkės teismas nustatė juridinę reikšmę turintį faktą, kad sklype yra buvę pastatų (galvidė ir klojimas). Teismas pažymėjo, kad pirmajam pareiškėjui nuosavybės teise priklauso miško žemės sklypas, kuriame draudžiama statyti naujus statinius, išskyrus atvejus, kai atstatoma buvusi sodyba. Teismas konstatavo, kad buvusi sodyba stovėjo už pirmojo pareiškėjo sklypo ribų, tačiau nusprendė, kad nustačius prašomą faktą pareiškėjas įgis teisę atstatyti jo valdomame žemės sklype buvusius statinius. Aplinkos ministerijos Utenos regiono aplinkos apsaugos departamento (toliau – Utenos regiono aplinkos apsaugos departamentas) atstovas neprieštaravo juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymui.

9. 2005 m. lapkričio mėn. pirmasis pareiškėjas kreipėsi į valdžios institucijas prašydamas išduoti jam statybai reikalingus dokumentus. Utenos regiono aplinkos apsaugos departamentas nurodė, kad statinio statyba turi atitikti Statybos įstatymo nuostatas; turi būti išsaugoti ten augantys augalai ir nuspręsta dėl atliekų surinkimo būdo. Molėtų rajono savivaldybės nuolatinė statybos komisija patikrino pirmojo pareiškėjo pateiktus dokumentus ir rekomendavo išduoti jam statybos leidimą.

10. 2005 m. lapkričio 22 d. Molėtų rajono savivaldybė išdavė pirmajam pareiškėjui statybai būtinus dokumentus remdamasi nacionalinės teisės aktais, visų pirma Vyriausybės nutarimu Nr. 1608 (žr. šio sprendimo 49 punktą). Buvo nurodyta, kad kiekvienas statybas ketinantis vykdyti asmuo privalo išsaugoti ten augančius augalus; jam draudžiama užtvirti priėjimą prie ežero pakrantės ar daryti poveikį esamam kraštovaizdžiui.

11. 2005 m. gruodžio 5 d. Molėtų rajono savivaldybė išdavė pirmajam pareiškėjui leidimą statyti vasarnamį (negyvenamosios paskirties statinį). Leidimas buvo išduotas dešimčiai metų.

12. 2007 m. buvo pakoreguotas statinio projektas (atlikta fasadų korektūra), pakeitimai suderinti su Utenos regiono aplinkos apsaugos departamentu.

13. 2007 m. kovo mėn. Utenos apskrities viršininko administracija išdavė pažymą, kurioje nurodė 97 % vasarnamio baigtumą, o vėliau, 2007 m. balandžio 2 d., namas įregistruotas Registrų centre nurodant 97 % baigtumą.

14. 2011 m. gegužės 2 d. Aplinkos ministerija „karštąja linija“ gavo pranešimą apie galimai neteisėtas statybas. 2011 m. gegužės 10 d. institucijų atstovai atliko matavimus ir nustatė, kad atstumas nuo namo iki ežero yra 27 metrai, o atstumas nuo namo terasos iki ežero yra 24,5 metro.

15. 2011 m. rugpjūčio 5 d. prokuratūra kreipėsi į nacionalinius teismus prašydama atšaukti rekomendaciją išduoti pirmajam pareiškėjui statybos leidimą, panaikinti statybos leidimą ir įpareigoti pareiškėjus nugriauti statinių nustatytų kaltų asmenų, tai yra pareiškėjų, Molėtų rajono savivaldybės ir Utenos regiono aplinkos apsaugos departamento, lėšomis. Prokuroras nurodė, kad remiantis atitinkamomis nacionalinės teisės aktų nuostatomis statybos leidimas negalėjo būti išduotas (žr. šio sprendimo 39, 42, 43 ir 49 punktus).

16. 2012 m. birželio 4 d. Molėtų rajono apylinkės teismas atmetė prokuroro skundą konstatavęs, kad juridinę reikšmę turintys faktai nustatyti 2005 m. rugsėjo mėnesį (žr. šio sprendimo 8 punktą). Tai buvo dar iki 2006 m., kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad vien tai, jog klojimas buvo konkrečiame žemės sklype, nesant jokių įrodymų, kad sklype būtų gyvenamojo pastato, nereiškia, kad tame sklype anksčiau buvo gyvenamosios paskirties statinys (žr. šio sprendimo 56 punktą). Apylinkės teismas taip pat konstatavo, kad remiantis tuo metu galiojančių nacionalinės teisės aktų nuostatomis buvo galima statyti naujus gyvenamuosius statinius anksčiau buvusių statinių vietoje, rekonstruoti esamus gyvenamuosius statinius ir statyti reikiamus ūkinius pastatus (žr. šio sprendimo 49 punktą). Be to, nustatyta, kad pradėti statybą miške galima tik gavus statybos leidimą ir vadovaujantis atitinkamais planais. Šie teisės aktai panaikinti po to, kai Konstitucinis Teismas paskelbė, kad nacionalinės teisės aktai pažeidžia įstatymų, taigi ir Konstitucijos nuostatas (žr. šio sprendimo 53 punktą). Todėl teismas nusprendė, kad teismų praktika dėl statybų miške susiformavo jau po to, kai statybos leidimas pirmajam pareiškėjui buvo išduotas. Teismas taip pat konstatavo, kad pareiškėjai statinį pastatė teisėtai, nebuvo jokių įrodymų, kad statyba būtų padariusi neigiamą poveikį aplinkai ar viešajam interesui. Teismas taip pat pažymėjo, kad būtų nepagrįsta ir neteisinga taikyti pareiškėjams Civiliniame kodekse nustatytą priemonę – įpareigoti pareiškėjus nugriauti statinius (žr. šio sprendimo 29 punktą). Be to, teismo neįtikino tai, kad nugriovus statinį bus atkurta ankstesnė aplinkos būklė, nes griovimo darbai taip pat padarytų žalą aplinkai.

17. Prokuroras šį sprendimą apskundė. 2012 m. gruodžio 4 d. Panevėžio apygardos teismas prokuroro skundą patenkino. Teismas nurodė, kad Molėtų rajono apylinkės teismas nustatė juridinę reikšmę turintį faktą, kad pareiškėjų žemės sklype anksčiau buvo galvidė ir klojimas (žr. šio sprendimo 8 punktą). Vasarnamis neturėjo būti statomas, nes jis nepriklauso statinių, kuriuos leidžiama statyti miške, kategorijai. Net ir Molėtų rajono apylinkės teismas pabrėžė, kad šiame sklype naujus statinius statyti draudžiama. Akivaizdu, kad statybos leidimas pirmajam pareiškėjui buvo išduotas neteisėtai ir, apeliacinio teismo nuomone, šis paprašė teismo nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą vien tik todėl, kad norėjo pasistatyti namą. Teismas taip pat nustatė, kad nei Miškų įstatyme, nei Žemės įstatyme nenumatyta jokių išimčių, todėl teisė statyti pastatus miško žemės sklype niekada nebuvo

suteikiama. Todėl teismas nurodė pirmajam pareiškėjui nugriauti statinius pareiškėjų, Molėtų rajono savivaldybės ir Utenos regiono aplinkos apsaugos departamento lėšomis. Teismas nepaaikšino, kaip trys šalys turėtų pasidalyti griovimo išlaidas.

18. Pareiškėjai, Molėtų rajono savivaldybė ir Utenos regiono aplinkos apsaugos departamentas pateikė kasacinį skundą. Pareiškėjai teigė, kad apeliacinis teismas pažeidė principą *lex retro non agit*, kai vertino 2005 m. išduotus dokumentus atsižvelgdamas į 2006 m. Konstitucinio Teismo nutarimą. Jie taip pat tvirtino, kad apeliacinis teismas pažeidė jų teisėtus lūkesčius, jog jie galės naudotis savo turtiniais interesais remiantis tuo metu galiojančiais nacionalinės teisės aktais.

19. 2013 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad atitinkamuose įstatymuose buvo nustatyta, jog miške gali būti statomi tik medienos sandėliai ir kiti miškų ūkio įrangai skirti statiniai. Nė viena nuostata nenumatė galimybės miške statyti gyvenamuosius ar komercinės paskirties statinius. Kai kuriais atvejais nuostatos leido pakeisti žemės paskirtį, tačiau aptariamas žemės sklypas yra paviršinio vandens apsaugos zonoje, todėl toks pakeitimas yra draudžiamas. Teismas nurodė, kad nors pareiškėjai rėmėsi Statybų privačioje žemėje reglamentu (žr. šio sprendimo 49 punktą, toliau – Reglamentas), nė viena Reglamento nuostata negali būti aiškinama kaip leidžianti statyti aptariamus statinius. Nebuvo argumentuojama, kad aptariamieji statiniai buvo pastatyti buvusių ūkio pastatų vietoje, todėl Reglamento nuostatos, leidžiančios statybą prieš tai buvusių gyvenamųjų statinių vietoje, nesuteikė pareiškėjams teisės statyti vasarnamį. Tad teismas konstatavo, kad statyba buvo neteisėta. Dėl neteisėtos statybos padarinių likvidavimo teismas pažymėjo, kad svarbu įvertinti neteisėtos statybos padarinius aplinkai ir viešajam interesui, statinių nugriovimo padarinius, galimybę atkurti iki neteisėtų statybų buvusią aplinkos būklę ir tai, ar nuosavybės teisės įgiję asmenys veikė sąžiningai. Tais atvejais, kai statybos pažeidžia teritorinio planavimo dokumentų reikalavimus ir (arba) imperatyvias aplinkos apsaugos, paveldo apsaugos ir saugomų teritorijų apsaugos teisės normas, sprendimas įteisinti neteisėtą statybą negali būti priimtas. Todėl teismas turėjo įvertinti, ar ginčijama statyba turėjo būti vykdoma bylai reikšmingu metu. Jis konstatavo, kad ginčijamo statinio įteisinti neįmanoma, todėl jis turi būti nugriautas (žr. šio sprendimo 46 ir 47 punktus). Atsakydamas į pareiškėjų argumentą, kad apeliacinis teismas pažeidė teisėtų lūkesčių principą, teismas nurodė, kad aptariama statyba buvo draudžiama remiantis tuo metu galiojančiais atitinkamais nacionalinės teisės aktais. Net jei pareiškėjai klaidingai aiškino Reglamento nuostatas, 2006 m. kovo 14 d., praėjus tik trims mėnesiams nuo statybos leidimo išdavimo pirmajam pareiškėjui dienos, Konstitucinis Teismas nustatė, kad Reglamentas prieštarauja įstatymui, taigi ir Konstitucijai. Todėl pareiškėjai turėjo suprasti neteisėtos statybos padarinius ir jų išvengti. Nors valdžios institucijos buvo iš dalies atsakingos už neteisėtą statybą, vien tas faktas

nerieškia, kad visos neteisėtos statybos turi būti įteisintos siekiant apginti savininkų teisėtus lūkesčius ir turtinius interesus. Teisės aktuose numatyta valdžios institucijų atsakomybė už neteisėtą statybos leidimo išdavimą. Todėl teismas paliko Panevėžio apygardos teismo sprendimą nepakeistą (žr. šio sprendimo 17 punktą).

20. Nenurodytą dieną antstolė kreipėsi į Molėtų rajono apylinkės teismą prašydama išaiškinti Panevėžio apygardos teismo sprendimo vykdymo tvarką. 2014 m. vasario 12 d. Molėtų rajono apylinkės teismas atmetė antstolės prašymą, nes ji konkrečiai nenurodė, ką prašo paaiškinti.

21. Atrodo, kad pareiškėjai paprašė antstolę sustabdyti sprendimo vykdymą ir jų prašymas buvo atmestas.

22. Nenurodytą dieną pareiškėjai kreipėsi į Utenos rajono apylinkės teismą su prašymu panaikinti antstolės atsisakymą sustabdyti sprendimo vykdymą ir atidėti vykdymą, iki bylą išnagrinės Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 23 d. Utenos rajono apylinkės teismas nurodė, kad nacionalinės teisės aktai neįpareigoja antstolės sustabdyti sprendimų vykdymą, jei pareiškėjai pateikia peticiją Europos Žmogaus Teisių Teismui. Tačiau Civilinio proceso kodekse nustatyta, kad pagrindas atnaujinti procesą atsiranda, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas nustato, kad nacionalinio teismo sprendimu buvo pažeistos Konvencijoje arba viename iš jos protokolų nustatytos pareiškėjo teisės (žr. šio sprendimo 32 punktą). Teismas nurodė, kad įvykdžius nacionalinio teismo įpareigojimą nugriauti statinį atnaujinti procesą, jei Europos Žmogaus Teisių Teismas priimtų pareiškėjams palankų sprendimą, būtų sudėtinga. Kita vertus, jei Europos Žmogaus Teisių Teismas priimtų pareiškėjams nepalankų sprendimą, statinį vis dar būtų įmanoma nugriauti. Teismas pastebėjo, kad pareiškėjų statinys nepažeidžia trečiųjų asmenų teisių, nes stovi pareiškėjams priklausančiame miško žemės sklype. Todėl Utenos rajono apylinkės teismas sustabdė sprendimo vykdymą, iki bus priimtas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas.

23. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija pateikė atskirąjį skundą, bet 2016 m. kovo 15 d. Panevėžio apygardos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Konstitucija

24. 23 straipsnyje nurodyta:

„Nuosavybė neliečiama.

Nuosavybės teisės saugo įstatymai.

Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“

25. 47 straipsnyje nurodyta:

„Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai.

<...>“.

26. 54 straipsnyje nurodyta:

„Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių.

<...>“.

27. 107 straipsnyje nurodyta:

„Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

<...>“.

B. Civilinis kodeksas

28. 1.6 straipsnyje įtvirtina įstatymų žinojimo prezumpcija ir teigiama, kad įstatymų nežinojimas ar netinkamas jų nuostatų suvokimas neatleidžia nuo juose numatytų sankcijų taikymo ir nepateisina įstatymų reikalavimų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo. Tai patvirtino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (pavyzdžiui, 2006 m. spalio 16 d. nutartyje Nr. 3K-3-558/2006, 2007 m. kovo 30 d. nutartyje Nr. 3K-3-126/2007) (taip pat žr. šio sprendimo 57 punktą).

29. 4.103 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad jeigu statinys (jo dalis) yra pastatytas ar statomas savavališkai arba ne savavališkai, tačiau pažeidžiant statinio projekto sprendinius ar teisės aktų reikalavimus, tai tokiu statiniu (jo dalimi) jį pastačiusiam asmeniui naudotis ar juo disponuoti (parduoti, padovanoti, išnuomoti ar pan.) draudžiama.

30. 6.271 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Žalą, atsiradusią dėl savivaldybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti savivaldybė iš savivaldybės biudžeto nepaisydama savo darbuotojų kaltės.

C. Civilinio proceso kodeksas

31. Remiantis 49 straipsniu prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti įstatymuose numatytais atvejais.

32. 366 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad civilinis procesas gali būti atnaujinamas, jei Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad nacionalinio teismo sprendimu buvo pažeistos Konvencijoje ar viename iš jos protokolų nustatytos pareiškėjo teisės.

33. 445 straipsnyje teigiama, kad teismas nustato juridinę reikšmę turinčius faktus tik tada, kai pareiškėjas negali kitokia tvarka gauti tuos faktus patvirtinančių reikiamų dokumentų arba kai negalima atkurti prarastų dokumentų.

34. 589 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu teismo procesinio sprendimo vykdymo tvarka yra neaiški, antstolis kreipiasi su prašymu į procesinį sprendimą priėmusį teismą, kad šis išaiškintų sprendimo vykdymo tvarką.

D. Miškų įstatymas

35. 2 straipsnio 3 dalyje „miško žemė“ apibrėžta kaip apaugęs mišku ir neapaugęs mišku (kirtavietės, žuvę medynai, miško aikštės, medelynai, daigynai, miško sėklinės plantacijos ir žaliaviniai krūmynai bei plantacijos) plotas. Miško žemei taip pat priskiriami tame pačiame plote esantys miško keliai, kvartalų, technologinės ir priešgaisrinės linijos, medienos sandėliai bei kiti su mišku susijusių įrengimų užimti plotai, poilsio aikštelės, žvėrių pašarų aikštelės, taip pat žemė, skirta miškui įveisti.

36. 2 straipsnio 1 dalies 16 punkte „miškų ūkio veikla“ apibrėžiama kaip veikla, apimanti miškų atkūrimą, priežiūrą ir apsaugą, taip pat racionalų miškų išteklių naudojimą bei prekybą mediena ir miško ištekliais.

37. 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad miško žemė gali būti paverčiama kitomis naudmenomis tik išimtiniais atvejais, derinant valstybės, miško savininko ir visuomenės interesus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka.

38. Nuo 2013 sausio 1 d. įsigaliojo 11 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostata, nurodanti, kad miško žemė gali būti paverčiama kitomis naudmenomis buvusioms sodyboms privačioje miško žemėje atstatyti Vyriausybės nustatyta tvarka. Teisę atstatyti neišlikusią sodybą, kurios buvimo faktas nustatomas pagal archyvinius dokumentus, o jeigu jie neišlikę, – nustatant juridinį faktą, turi tik šios sodybos buvę savininkai arba jų pirmos, antros ir trečios eilės įpėdiniai, paveldintys pagal įstatymą.

E. Žemės įstatymas

39. Bylai reikšmingu metu 24 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad žemės savininkai gali naudoti savo žemę kitu tikslu neatsižvelgdami į turtinių teisių į ją įgijimo momentu buvusią jos paskirtį tik tuo atveju, jei apskrities valdžios institucija sutinka pakeisti pagrindinę žemės paskirtį. Lietuvos

Respublikos žemės fondą sudaro žemės sklypai, miško sklypai, vandens telkiniai, gamtos išsaugojimo ir kitais tikslais naudojami žemės sklypai.

40. 26 straipsnio 1 dalyje vartojama ta pati sąvoka „miško žemė“ apibrėžtis, kokia nustatyta Miškų įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje (žr. šio sprendimo 35 punktą).

41. Bylai reikšmingu metu 29 straipsnio 1 dalies 4 punkte buvo nustatyta, kad kitos paskirties žemei priskiriami žemės sklypai, kuriuose yra komercinės paskirties objektų.

F. Saugomų teritorijų įstatymas

42. 20 straipsnio 3 dalies 4 punkte draudžiama keisti esamą užstatymo liniją paviršinio vandens apsaugos zonoje rekonstruojant ar perstatant statinius esamose ir buvusiose sodybose (kai yra išlikę buvusių statinių liekanų arba kai sodybos yra pažymėtos vietovės planuose, taip pat nustatant juridinį faktą), išskyrus atvejus, numatytus teritorijų planavimo dokumentuose.

43. 31 straipsnio 8 dalyje draudžiama keisti pagrindinę tikslinę konservacinę ir miškų ūkio žemės naudojimo paskirtį saugomose teritorijose, išskyrus atvejus, kai tai daroma visuomenės poreikiams arba siekiant išsaugoti kultūros paveldo objektus.

G. Statybos įstatymas

44. 23 straipsnio 5 dalies 2 punkte nustatyta, kad statybos leidimą išduoda atitinkamos savivaldybės administracijos direktorius arba jo įgaliotas savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas.

45. 23 straipsnio 29 dalyje nustatyta, kad teismas gali atšaukti statybos leidimą, jei jis buvo išduotas neteisėtai arba jei asmuo, kuriam buvo išduotas statybos leidimas, nebeatitinka tam tikrų reikalavimų.

46. 28¹ straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teismas, spręsdamas klausimą, ar įpareigoti statytoją ar kitą asmenį nugriauti statinį ar jo nenugriauti, atsižvelgia į statybos pagal neteisėtai išduotą leidimą sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, tokių statinių griovimo pasekmes ir galimybes atkurti iki statybos buvusių miško būklę, taip pat įvertina, ar turtines teises įgiję asmenys veikė sąžiningai ir laikydami atitinkamų teisės aktų nuostatų.

47. Nuo 2010 m. liepos 2 d. 28¹ straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad jeigu teismas savo sprendimu nustato, kad statybos leidimas turi būti atšauktas, jis gali taikyti vieną iš šių priemonių: 1) įpareigoti statinio statytoją ar trečiąjį asmenį per teismo nustatytą terminą ir teismo nustatytų kaltų asmenų lėšomis nugriauti statinį ir sutvarkyti statybvieta, 2) įpareigoti statinio statytoją ar trečiąjį asmenį per teismo nustatytą terminą ir teismo nustatytų kaltų asmenų

lėšomis išardyti perstatytas statinio dalis ar atstatyti į buvusią padėtį kultūros paveldo statinį (jo dalį) arba statinį (jo dalį), dėl kurio nugriovimo buvo pažeistas viešasis interesas, 3) leisti žemės savininkui per nustatytą terminą pagal naujus dokumentus ir gavus naują statybos leidimą perstatyti statinį ar jo dalį, jeigu toks statinio perstatymas yra galimas pagal galiojančius teritorijų planavimo dokumentus arba bendruosius ar specialiuosius teritorijų planavimo dokumentus ir toks perstatymas neprieštarauja aplinkos apsaugos, paveldo apsaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams. Neatlikus šių veiksmų per teismo nustatytą terminą, vykdomi šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodyti reikalavimai; 4) įpareigoti atitinkamas institucijas per teismo nustatytą terminą remiantis statytojo ar trečiojo asmens prašymu ir pagal gautus naujus dokumentus, jeigu statinio pertvarkymas nepažeidžia galiojančių teritorijų planavimo dokumentų arba bendrųjų ar specialiųjų teritorijų planavimo dokumentų ir neprieštarauja aplinkos apsaugos, paveldo apsaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams, išduoti naują statybos leidimą tuo atveju, kai pirminis statybos leidimas buvo išduotas neteisėtai dėl institucijų atliktų procedūrų.

H. Kiti teisės aktai

48. Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas teisės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tos pačios pasekmės atsiranda, kai Konstitucinis Teismas priima nutarimą, kad Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja įstatymams. 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. 72 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. 72 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo.

49. 1995 m. gruodžio 22 d. priimtas Vyriausybės nutarimas Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ (toliau – Reglamentas). Reglamento nuostatos leido žemės sklypuose ir miško žemės sklypuose statyti naujus statinius (vietoj buvusiųjų), rekonstruoti esamus gyvenamuosius namus ir statyti reikiamus ūkinius pastatus (3 punktas). Jame taip pat buvo nurodyta, kad miško žemėje statinių statyba leidžiama pagal

parengtus detaliuosius planus šių miškų savininkams, kai tokių statinių reikia miškų ūkio veiklai (2 punktas).

50. 1992 m. gegužės 12 d. priimtas Vyriausybės nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“, kurio nuostatos bylai reikšmingu metu draudė statyti naujus gyvenamuosius namus, vasarnamius, valstiečio ūkio ir kitus pastatus už miestų, miestelių ir gyvenviečių ribų arčiau kaip 100 metrų atstumu iki vandens telkinių kranto linijos arba 50 metrų atstumu nuo priekrantės terasos (salpos) šlaito. Kai gyvenamieji namai yra išlikę, naujus gyvenamuosius namus ar su jais susijusius statinius leidžiama statyti ar rekonstruoti, jei statybos planuose numatytos priemonės, kurios leidžia išvengti bet kokio neigiamo poveikio aplinkai ir kurias patvirtino Aplinkos ministerija (127.9.1 punktas).

I. Teismų praktika

51. 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinis Teismas konstatavo:

„Pabrėžtina, kad gali susidaryti tokios faktinės situacijos, kai asmuo, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, pagal šiuos teisės aktus įgijo tam tikras teises ir dėl to jam atsirado lūkesčiai. Šiuos lūkesčius šis asmuo atitinkamų teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais. Taigi, jis ar ji pagrįstai galėjo tikėtis, kad, jeigu jis ar ji paklus teisei, vykdys įstatymų reikalavimus, jo ar jos lūkesčiai valstybės bus laikomi teisėtais ir bus valstybės ginami ir saugomi. Tokius lūkesčius gali sukelti net ir tie teisės aktai, kurie vėliau buvo Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). Šiame kontekste pažymėtina, kad gali būti ir tokių faktinių situacijų, kai asmuo jau yra įgyvendinęs iš teisės akto, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminis aktas – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kilusias teises ir pareigas kitų asmenų atžvilgiu, ir todėl šiems kitiems asmenims taip pat atsirado atitinkami lūkesčiai. Tokiais atvejais tie kiti asmenys taip pat gali pagrįstai tikėtis, kad jų lūkesčiai valstybės bus ginami ir saugomi.

<...>

Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, ar ne, o jeigu taip, tai koku mastu, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Po to, kai teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir (arba) įstatymams) ir dėl to tam tikri teisei iki tol paklusę, įstatymų reikalavimų laikęsi, valstybe ir jos teise pasitikėję asmenys gali patirti nepalankius padarinius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę įvertinti visas su tuo susijusias aplinkybes ir, jei būtina, nustatyti reikiamą teisinį reguliavimą. Tai minėtais ypatingais atvejais leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti tokių asmenų įgytas teises, idant nebūtų nukrypta ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.“

52. 2005 m. gegužės 13 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai, taip pat ypač vertingos vietovės yra visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės; jų apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – tai viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė. Visi žemės sklypų, miškų, vandens telkinių savininkai ar naudotojai privalo paisyti konstitucinio natūralios gamtinės aplinkos apsaugos imperatyvo.

53. 2006 m. kovo 14 d. nutarime, kuris įsigaliojo 2006 m. kovo 16 d., Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Reglamento nuostata, teigianti, kad miško žemėje statinių statyba leidžiama, kai tokių statinių reikia miškų ūkio veiklai ta apimtimi, kuria leidžiama statyti ne tik medienos sandėlius bei kitus statinius, prieštarauja Miškų įstatymui ir Žemės įstatymui (taigi ir Konstitucijai). Konstitucinis Teismas nustatė, kad Reglamentas plačiau apibrėžė tai, kokia statyba leidžiama miško žemėje, nei tai buvo apibrėžta Miškų įstatyme ir Žemės įstatyme. Todėl Vyriausybė buvo įpareigota pakeisti bei papildyti savo anksčiau priimtus aktus, kad jie atitiktų vėliau priimtą įstatymą, kuriame buvo siauriau apibrėžta leidžiama statyba miško žemėje, arba panaikinti savo aktus, jeigu jų nuostatos prieštarauja įstatymo normoms.

54. 2008 m. spalio 30 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad remiantis Konstitucija asmenys turi nepažeisti savininko nuosavybės teisių, o valstybė turi pareigą ginti ir saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsینimosi į ją. Niekas negali paimti nuosavybės savavališkai ir ne teisės pagrindu. Tik tuo atveju, kai nuosavybę valdyti pradantis asmuo yra įsitikinęs, kad niekas neturi daugiau už jį teisių į nuosavybę, kurį jis pradeda valdyti, gali būti laikomas sąžiningai nuosavybę įsigijusiu asmeniu.

55. 2011 m. sausio 31 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad siekiant užtikrinti Konstitucijos ginamą viešąjį interesą, tai yra natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, saugomų teritorijų ir vertingų vietovių apsaugą, tinkamą ir racionalų žemės, miškų ir vandens telkinių naudojimą, gali būti taikomos įvairios priemonės, kuriomis siekiama pašalinti neteisėtos statybos pasekmes. Tokios priemonės gali būti *inter alia* įpareigojimas ginčijamą statinį nugriauti arba jį reikiamai pertvarkyti. Nustatant tokias priemones turi būti laikomasi proporcingumo principo. Išnagrinėjęs konkretų atvejį Konstitucinis Teismas konstatavo, kad viešasis interesas išsaugoti gamtinę aplinką gali būti užtikrintas ribojant statybą miško žemėje.

56. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad Saugomų teritorijų įstatymo nuostatos leidžia rekonstruoti buvusius gyvenamuosius statinius tik tokiu atveju, kai laikoma, kad pareiškėjo žemės sklype anksčiau stovėjo gyvenamasis statinys. Vien ūkinių pastatų buvimo fakto nepakanka juridinę reikšmę turinčiam faktui, kad pareiškėjo sklype buvo gyvenamasis statinys, nustatyti (2006 m. gruodžio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-656/2006, 2007 m. sausio 5 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-373/2007, 2008 m. rugsėjo 19 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-419/2008).

57. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad įstatymai yra skelbiami viešai, todėl kiekvienas atsakingas asmuo gali susižinoti savo teises ir pareigas. Įstatymų nepaisymas ir nesidomėjimas savo teisėmis ir pareigomis nėra pateisinami; toks asmuo negali pasiteisinti, kad jis ar ji nežino įstatymų (pavyzdžiui, 2007 m. spalio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-384/2007, 2013 m. kovo 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-146/2013), 2013 m. kovo 19 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-174/2013) (žr. šio sprendimo 28 punktą).

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS PIRMOJO PROTOKOLO 1 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

58. Pareiškėjai skundėsi, kad įpareigojus nugriauti vasarnamį iš jų atimta teisė netrukdomai naudotis savo nuosavybe. Jie rėmėsi Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu, kuriame nustatyta:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokių būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“

A. Priimtinumai

1. *Dėl vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimo*

59. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjai nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, nes nesikreipė su atskiru civiliniu ieškiniu pagal Civilinio kodekso 6.271 straipsnį dėl turtinės ir (arba) neturtinės žalos atlyginimo iš valstybės. Vyriausybei atrodė ypač svarbu tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog teisės aktuose yra įtvirtintas žalos, kurią patyrė statinį pastatę asmenys, atlyginimo mechanizmas (žr. šio sprendimo 19 ir 30 punktus). Vyriausybės manymu, pareiškėjai buvo *expressis verbis* paraginti kreiptis į nacionalinius teismus ir prašyti kompensuoti žalą.

60. Pareiškėjai teigė, kad jie pasinaudojo visomis veiksmingomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis ir kad įpareigojimas pasinaudoti papildoma priemone būtų buvusi jiems pernelyg didelė našta. Be to, namas dar nėra nugriautas, todėl būtų nelogiška reikalauti atlyginti žalą.

61. Teismas pažymi, kad pareiškėjai pateikė kasacinį skundą taip užbaigdami jiems pagal nacionalinę teisę prieinamą procedūrą (žr. šio sprendimo 18 punktą). Teismo neįtikina Vyriausybės argumentas, kad pareiškėjai privalėjo pradėti naują teismo procesą dėl žalos atlyginimo, kuris, Teismo manymu, būtų tik pavėlinęs pagrindinio proceso užbaigimą, bet greičiausiai nedavęs apčiuopiamų rezultatų (žr. *Paukštis prieš Lietuvą*, Nr. 17467/07, § 56, 2015 m. lapkričio 24 d., *Kavaliauskas ir kiti prieš Lietuvą*, Nr. 51752/10, § 46, 2017 m. kovo 14 d., *Valančienė prieš Lietuvą*, Nr. 2657/10, § 49, 2017 m. balandžio 18 d.).

62. Todėl Teismas atmeta Vyriausybės prieštaravimą, kad pareiškėjai nepanaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių.

2. *Nesuderinamumas ratione materiae*

63. Vyriausybės nuomone, pareiškėjai neturėjo „nuosavybės“ Pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu. Jie negalėjo turėti ir teisėto lūkesčio, kad galės pasistatyti vasarnamį miško žemės sklype. Vyriausybė rėmėsi Konstitucinio Teismo praktika, pagal kurią neteisėtai įgytas turtas netampa jį įgijusio asmens turtu (žr. šio sprendimo 54 punktą).

64. Pareiškėjai nurodė, kad jie gavo reikiamus valdžios institucijų išduodamus leidimus ir turėjo teisėtą lūkestį, kad jų namas, kuris buvo pastatytas pagal bylai reikšmingu metu galiojusius reikalavimus, nebus iš jų atimtas ar nugriautas.

65. Teismas pažymi, kad pareiškėjai įsigijo miško žemės plotą 2003 m., statybos leidimą gavo 2005 m., namas buvo registruotas Registrų centre 2007 m. nurodant 97 % baigtumą, o procesas dėl neteisėtos statybos pradėtas 2011 m. (žr. šio sprendimo 6, 9–11 ir 13 punktus). Jis taip pat pažymi, kad remiantis nacionaline teise neteisėtai pastatyti statiniai gali būti nuosavybės teisės objektas (žr. šio sprendimo 47 punktą) ir kad pareiškėjai buvo tiek sklypo, tiek jame pastatyto vasarnamio savininkai. Kadangi Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, jei asmuo įgijo tam tikras teises remiantis teisės aktu, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, jis gali pagrįstai tikėtis, kad valstybė laikys jo lūkesčius teisėtais ir kad tie lūkesčiai bus saugomi (žr. šio sprendimo 51 punktą), Teismas daro išvadą, kad bent jau nuo 2005 m. pareiškėjai turėjo „nuosavybę“ ir kad Pirmojo protokolo 1 straipsnis taikytinas. Todėl Vyriausybės prieštaravimas dėl skundo nepriimtino *ratione materiae* turi būti atmestas.

3. *Išvada*

66. Teismas pažymi, kad šis skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą. Jis taip pat pažymi, kad jis nėra nepriimtinas kokių nors kitų pagrindų. Todėl jį reikia pripažinti priimtinu.

B. Esmė

1. Šalių teiginiai

67. Pareiškėjai tvirtino, kad miško sklypo pirkimo sutartyje nebuvo jokių specialių žemės naudojimo sąlygų. Be to, Registrų centro išduotame registracijos pažymėjime nebuvo jokių specialių žemės naudojimo reikalavimų. Kadangi valdžios institucijos išdavė pareiškėjams statybos leidimą, jie akivaizdžiai pagrįstai galėjo manyti, kad statyba bus teisėta ir atitiks nacionalinės teisės reikalavimus. Pareiškėjai rėmėsi Molėtų rajono apylinkės teismo sprendimu, kuriame teismas nustatė juridinę reikšmę turintį faktą, kad pareiškėjų žemės sklype yra buvę keli statiniai, kurio pagrindu buvo išduotas statybos leidimas (žr. šio sprendimo 8 punktą).

68. Be to, pareiškėjai skundėsi, kad jiems pritaikyta kraštutinė priemonė, t. y. reikalavimas nugriauti statinį, ir nebuvo svarstoma jokia alternatyvi priemonė.

69. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjams nebuvo pagrindo tikėtis galimybės statyti namą miško žemėje ir kad atitinkamų institucijų administraciniai aktai, pagal kuriuos pareiškėjams buvo išduotas statybos leidimas, nacionalinių teismų buvo pripažinti neteisėtais. Todėl statybos leidimas turėjo būti panaikintas, namas nugriautas ir toks sprendimas neprieštaravo teisės aktams. Vyriausybė nurodė, kad Molėtų rajono apylinkės teismo sprendimas (žr. šio sprendimo 8 punktą) nesuteikė leidimo pareiškėjams statyti namą, o tik nurodė, kad jų žemėje anksčiau buvo galvidė ir klojimas ir kad pareiškėjai yra miško žemės sklypo, kuriame draudžiama statyti naujus statinius, savininkai.

70. Vyriausybė taip pat tvirtino, kad valdžios institucijos, remdamosi bendroju interesu, turėjo užtikrinti, kad miškas, viena iš „nacionalinių vertybių“, būtų apsaugotas nuo neteisėtų statybų.

71. Galiausiai Vyriausybė teigė, kad regioninio planavimo ir aplinkos apsaugos politika, kurios išskirtinis dėmesys skiriamas bendriesiems visuomenės interesams, suteikė valstybei didesnę veiksmų laisvę nei tais atvejais, kai pavojus kyla tik civilinėms teisėms. Pareiškėjai žinojo arba turėjo žinoti apie statybai miško žemėje taikomus apribojimus. Vyriausybės manymu, pareiškėjai turėjo numanyti, kad statybos leidimas yra „nepatikimas“, bet jie vis tiek nusprendė juo pasinaudoti. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas svarstė galimybę įteisinti statybą, galiausiai jis nusprendė, kad tai padaryti nėra galimybių ir kad įpareigojimas nugriauti namą yra pagrįstas. Vyriausybė pripažino, kad pareiškėjai patyrė tam tikrų nepatogumų, tačiau nurodė, kad tai nebuvo jiems itin didelė našta, nes ginčijamas namas nėra vienintelis šeimos būstas, pareiškėjai juo naudojosi tik keturias vasaras (nuo 2007 m. iki 2011 m., kai prokuroras pateikė ieškinį teismui) ir kad jie vis dar galėjo naudotis miško žemės sklypu.

2. Teismo vertinimas

a) Bendrieji principai

72. Teismas primena, kad Pirmojo protokolo 1 straipsnis apima tris skirtingas taisykles. Pirmąją taisykle, kuri pateikta pirmosios pastraipos pirmame sakinyje ir yra bendro pobūdžio taisyklė, išdėstomas netrukdomo naudojimosi nuosavybe principas. Antrąją taisykle, pateikta to paties punkto antrajame sakinyje, reglamentuojamas turto atėmimas, nurodant tam tikras sąlygas. Trečiąją taisykle, pateikta antrojoje pastraipoje, pripažįstama Susitariančiųjų Valstybių teisė, be kita ko, kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgiant į bendrąjį interesą. Trys taisyklės nėra atskiriamos tiek, kad būtų laikomos nesusijusiomis: antroji ir trečioji taisyklės yra susijusios su konkrečiais teisės netrukdomai naudotis nuosavybe apribojimais. Todėl jos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į pirmojoje taisyklėje nurodytą bendrąjį principą (žr., pavyzdžiui, *Fábián prieš Vengriją* [DK], Nr. 78117/13, § 60, 2017 m. rugsėjo 5 d., ir *Sargsyan prieš Azerbaidžaną* [DK], Nr. 40167/06, § 217, ECHR 2015). Jos turi nepažeisti teisėtumo principo ir siekti teisėto tikslo tokiomis priemonėmis, kurios būtų proporcingos siekiamam tikslui (žr., pavyzdžiui, *Bélané Nagy prieš Vengriją* [DK], Nr. 53080/13, §§ 112-113 ir 115, ECHR 2016). Reikiama pusiausvyra nebus užtikrinta, jei susijusiam asmeniui teks pernelyg didelė asmeninė našta (žr. *Brumărescu prieš Rumuniją* [DK], Nr. 28342/95, § 78, ECHR 1999-VII). Aplinkos išsaugojimas, kuris šiandienos visuomenei tampa vis svarbesnis (žr. *Depalle prieš Prancūziją* [DK], Nr. 34044/02, § 81, ECHR 2010), tapo ta sritimi, kurios gynimas sulaukia nuolatinio ir ilgalaikio visuomenės, taigi ir valdžios institucijų, dėmesio. Teismas tai ne kartą yra pabrėžęs, reikšdamas nuomonę apie kaimo vietovių ir miškų apsaugą (žr. *Turgut ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 1411/03, § 90, 2008 m. liepos 8 d.; *Köktepe prieš Turkiją*, Nr. 35785/03, § 87, 2008 m. liepos 22 d.; *Şatur prieš Turkiją*, Nr. 36192/03, § 33, 2009 m. kovo 10 d.). Tokioje sudėtingoje ir nelengvoje srityje valstybėms turėtų būti suteikta plati vertinimo laisvė tam, kad jos galėtų įgyvendinti savo miškų apsaugos politiką. Vis dėlto Teismas negali nevykdyti teisminės kontrolės ir privalo nustatyti, ar buvo išlaikyta reikiama pusiausvyra, kad nebūtų pažeista pareiškėjų nuosavybės teisė (žr. *Vistiņš ir Perepjolkins prieš Latviją* [DK], Nr. 71243/01, § 109, 2012 m. spalio 25 d.).

b) Taikymas šioje byloje

73. Teismas mano, kad numatytas namo griovimas savo ruožtu apribos pareiškėjų teises naudotis nuosavybe ir kad toks apribojimas, kurio tikslas – užtikrinti bendrųjų su statybų draudimu susijusių taisyklių laikymąsi, prilygsta naudojimosi nuosavybe kontrolei (žr. *Ivanova ir Cherkezov prieš Bulgariją*, Nr. 46577/15, § 69, 2016 m. balandžio 21 d.). Todėl jis turi būti nagrinėjamas pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnio antrąją pastraipą.

74. Įpareigojimas nugriauti statinį turėjo teisėtą pagrindą, nustatytą nacionalinėje teisėje (žr. šio sprendimo 45–47 punktus), ir pasibaigus rungimosi principu pagrįstiems procesams dviejose teismo instancijose jis liko nepakeistas (žr. šio sprendimo 17 ir 19 punktus). Nėra jokių požymių, rodančių, kad nacionaliniai teismai savavališkai aiškino ar taikė nacionalinės teisės aktų nuostatas. Todėl įpareigojimas buvo teisėtas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu.

75. Teismas taip pat pripažįsta, kad apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo, tarnaujančio bendram interesui: saugoti aplinką, konkrečiai, miškus, kurių svarba buvo aiškiai įrodyta (žr. šio sprendimo 25, 26, 43, 49, 52 ir 55 punktus).

76. Todėl lieka nustatyti, ar atsižvelgiant į pareiškėjų interesą išsaugoti namą įpareigojimas jį nugriauti yra siekiamam tikslui proporcinga priemonė.

77. Teismas pažymi, kad nacionaliniai teismai nustatė, kad pareiškėjų statinys pastatytas pažeidžiant nacionalinių statybos normų reikalavimus (žr. šio sprendimo 17 ir 19 punktus). Teismas mano, kad įpareigojimu nugriauti neteisėtą statinį siekiama grąžinti žemę į ankstesnę padėtį, kurioje ji būtų buvusi, jei būtų laikytasi teisės aktų reikalavimų. Šiuo atžvilgiu Teismas primena, kad gero administravimo principas paprastai nedraudžia valdžios institucijoms ištaisyti atsitiktinių klaidų, net ir tų, kurios padarytos dėl jų pačių aplaidumo; tačiau riziką, atsirandančią dėl valstybės institucijos klaidų, privalo prisiimti pati valstybė, ir klaidų negalima taisyti suinteresuotų asmenų sąskaita (žr. *Romankevič prieš Lietuvą*, Nr. 25747/07, §§ 38–39, 2014 m. gruodžio 2 d., ir *Albergas ir Arlauskas prieš Lietuvą*, Nr. 17978/05, § 59, 2014 m. gegužės 27 d.).

78. Šiuo atveju valstybės institucijos išdavė pareiškėjams statybos leidimą 2005 m., turėdamos Molėtų rajono savivaldybės sutikimą (žr. šio sprendimo 11 punktą). Teismas nepalaiko Vyriausybės argumento, kad pareiškėjai turėjo numanyti, kad statybos leidimas buvo „nepatikimas“. Atitinkamas procedūras vykdė oficialios institucijos, įgyvendinančios valstybės valdžios įgaliojimus. Pareiškėjams statybos leidimą išdavusios institucijos ir statinį įregistravusios institucijos nesirėmė Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriame konstatuota, kad miško žemėje statyti su miškų ūkiu nesusijusius statinius draudžiama. Institucijos nesiėmė jokių veiksmų, kad statybos leidimas būtų panaikintas. Priešingai, 2007 m. pareiškėjų vasarnamis įregistruotas nurodant 97 % baigtumą (žr. šio sprendimo 13 punktą), praėjus daugiau nei metams nuo Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo (žr. šio sprendimo 53 punktą). Nėra jokių požymių, rodančių, kad pareiškėjas būtų kaip nors prisidėjęs prie neteisėtų sprendimų priėmimo. Nors Panevėžio apygardos teismas konstatavo, kad pirmasis pareiškėjas prašė Molėtų rajono apylinkės teismo nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad žemės sklype anksčiau yra buvę keli statiniai, vien tam, kad institucijos išduotų statybos leidimą, šios išvados Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nepatvirtino (žr. šio sprendimo 19 punktą). Todėl Teismas nemano, kad

pareiškėjai sąmoningai pastatė namą akivaizdžiai pažeisdami nacionalines statybos taisykles (plg. su *Ivanova ir Cherkezov*, cituota pirmiau, § 75, ir *Saliba prieš Malta*, Nr. 4251/02, § 46, 2005 m. lapkričio 8 d.), ir teigia, kad atsižvelgiant į tai, jog institucijos patvirtino, kad namą statyti galima, pareiškėjai neturėjo pakankamo pagrindo abejoti minėto sprendimo teisėtumu ir turėjo teisę tikėtis, kad jis nebus atgaline data pripažintas negaliojančiu jų nenaudai (žr., *mutatis mutandis*, *Gladysheva prieš Rusiją*, Nr. 7097/10, §§ 79-80, 2011 m. gruodžio 6 d.; *Tunaitis prieš Lietuvą*, Nr. 42927/08, § 39, 2015 m. lapkričio 24 d.; *Misiukonis ir kiti prieš Lietuvą*, Nr. 49426/09, §§ 59-60, 2016 m. lapkričio 15 d.).

79. Teismas taip pat pažymi, kad Konstitucinis Teismas 2004 m. patvirtino, kad dėl teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai, kilę lūkesčiai, kuriuos asmuo minėtų teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais, gali būti ginami ir saugomi (žr. šio sprendimo 51 punktą). Net jei institucijų išduotas statybos leidimas turėjo būti institucijų panaikintas remiantis tuo, kad vėliau Reglamentas pripažintas prieštaraujančiu įstatymams ir Konstitucijai, Teismas mano, kad pareiškėjai turėjo teisėtą lūkesčių, kad jiems nebus nurodyta vien savomis arba iš dalies savomis lėšomis nugriauti vasarnamį, pradėtą statyti pagal institucijų išduotą privalomą statybos leidimą. Net jei įstatymų žinojimo prezumpcija, kaip ji aiškinama ir taikoma nacionalinių teismų praktikoje, įpareigoja pareiškėjus laikytis įstatymų (žr. šio sprendimo 28 ir 57 punktus), tai neatleidžia institucijų nuo pareigos užtikrinti, kad jų teisės aktai atitiktų teisės reikalavimus, ir pareigos veikti rūpestingai ir tinkamu laiku. Teismas primena, kad 2006 m. įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui institucijos nesiėmė jokių veiksmų, kad statybos leidimas būtų panaikintas. Be to, procesas dėl nugriovimo pradėtas tik 2011 m., o įpareigojimas nugriauti namą priimtas 2013 m. (žr. šio sprendimo 15 ir 19 punktus). Įpareigojimo vykdymas buvo atidėtas, tačiau aišku ne tik tai, kad pareiškėjai savo „nuosavybę“ turėjo gan ilgą laiką (taip pat žr. šio sprendimo 65 punktą), bet ir tai, kad namo nugriovimas būtų tapęs kraštutiniu teisės naudotis nuosavybe apribojimu.

80. Teismas pažymi, kad valdžios institucijos nesvarstė galimybes sumažinti pareiškėjams tekusios sprendimo nugriauti statinius naštos. Šalies teismai neišaiškino, kaip nugriovimo išlaidos turi būti padalytos pareiškėjams, Molėtų rajono savivaldybei ir Utenos regiono aplinkos apsaugos departamentui (žr. šio sprendimo 17 punktą). Nacionalinis teismas atmetė antstolio prašymą išaiškinti, kaip turi būti vykdomas Panevėžio apygardos teismo sprendimas nugriauti statinius (žr. šio sprendimo 20 punktą). Nagrinėdami šią bylą nacionaliniai teismai neatsižvelgė į tai, kokio masto atsakomybė tenka pareiškėjams, palyginti su keliomis valstybės institucijoms, įskaitant Registrų centrą, įregistravusį 97 % baigtą statyti vasarnamį; taip pat neatsižvelgta į tai, kad šis įregistravimas ketverius metus nebuvo užginčytas jokios institucijos (žr. šio sprendimo 13 ir 15 punktus).

Todėl Teismas daro išvadą, kad valstybės institucijų veiksmai reikšmingai prisidėjo prie pareiškėjų padėties ir kad pareiškėjams teko tokia pat kaip institucijoms, o galbūt ir sunkesnė našta.

81. Pirmiau pateiktų argumentų pakanka, kad Teismas padarytų išvadą, jog apskūsta priemonė yra neproporcinga siekiamam teisėtam tikslui.

82. Darytina išvada, kad buvo pažeistas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

83. Pareiškėjai taip pat teigė, kad nacionaliniams teismams nurodžius nugriauti namą nebuvo paisoma teisinio tikrumo principo. Jie rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, kurioje šiuo požiūriu nustatyta:

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens baudžiamojo pobūdžio <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad būtų <...> teisingai išnagrinėtų <...> teismas <...>“.

84. Vyriausybė tvirtino, kad nacionalinės teisės nuostatos niekada nekėlė abejonių dėl galimybės statyti namus miško žemėje, t. y. joje statyti naujus namus draudžiama. Pareiškėjams nebuvo pagrindo tikėtis, kad jų neteisėta statyba bus įteisinta.

85. Atsižvelgdamas į savo ankstesnę išvadą, kad įpareigojimas nugriauti pareiškėjų namą pažeidė Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį, Teismas mano, kad, nors šis skundas taip pat priimtinas, nėra pagrindo atskirai nagrinėti tuos pačius faktus Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies požiūriu.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

86. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

1. Šalių teiginiai

87. Pareiškėjai reikalavo 255 572 eurų turtinei žalai atlyginti, t. y. 150 000 eurų už namo statybą ir 105 572 eurų už papildomus statybos darbus bei namo įrangą, ir 10 000 eurų neturtinei žalai atlyginti.

88. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai nepateikė atitinkamų dokumentų, įrodančių, kad jie iš tiesų sumokėjo sumas, kurių prašo kaip turtinės žalos atlyginimo. Ji taip pat nurodė, kad pareiškėjų namas nebuvo nugriautas. Pareiškėjai neabejotinai sumokėjo tik 439 eurus kaip mokesť registruojant namą ir mokesť rangovui.

89. Vyriausybė taip pat teigė, kad pareiškėjų reikalaujamo neturtinės žalos atlyginimo suma buvo pernelyg didelė, nepagrįsta ir neįrodyta.

2. Teismo vertinimas

90. Teismas atkreipia dėmesį, kad pareiškėjų namas dar nenugriautas, ir pažymi, kad nacionaliniai teismai sustabdė statinį nugriauti įpareigojančio sprendimo vykdymą, iki bylą išnagrinės Europos Žmogaus Teisių Teismas. Todėl Teismas mano, kad pareiškėjai neįrodė faktiškai patyrę kokią nors turtinę žalą. Todėl jis atmeta pareiškėjų reikalavimą atlyginti turtinę žalą.

91. Neturtinės žalos klausimu Teismas mano, kad pareiškėjai neabejotinai patyrė kančias ir nusivylimą, kilusius dėl Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimo. Tačiau jis taip pat mano, kad reikalaujama suma yra per didelė. Vadovaudamasis teisingumo pagrindais, Teismas abiem pareiškėjams priteisia 2 000 eurų neturtinei žalai atlyginti.

B. Bylinėjimosi ir kitos išlaidos

92. Pareiškėjai taip pat reikalavo priteisti 1 070 eurų padengti išlaidoms, patirtoms nacionaliniuose teismuose, ir 1 000 eurų padengti išlaidoms, patirtoms Teisme.

93. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjai nepateikė jokios rašytinės teisinių paslaugų sutarties ar įrodymo, kad sumos iš tikrųjų sumokėtos.

94. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, bylinėjimosi ir kitų išlaidų atlyginimas pareiškėjui priteisiamas tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos išties patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas mano, kad pagrįsta abiem pareiškėjams kartu priteisti 1 000 eurų visoms nurodytoms išlaidoms padengti.

C. Palūkanos

95. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Skelbia* peticiją priimtina.
2. *Nusprendžia*, kad buvo pažeistas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis.

3. *Nusprendžia*, kad nėra jokių atskirų klausimų, kuriuos reikėtų nagrinėti pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.
4. *Nusprendžia*:
 - a) atsakovė valstybė per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi pareiškėjams bendrai sumokėti toliau nurodytas sumas:
 - i) 2 000 EUR (du tūkstančius eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
 - ii) 1 000 EUR (vieną tūkstantį eurų) ir bet kokius pareiškėjams taikytinus mokesčius bylinėjimosi ir kitoms išlaidoms atlyginti;
 - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.
5. *Atmeta* likusią pareiškėjo reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2018 m. sausio 9 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Marialena Tsirli
Kanclerė

Ganna Yudkivska
Pirmininkė